

Változáskutatás: 260 felsőoktatási könyvtár OPAC-jának újralátogatása

Előzmények

A könyvtárak online katalógusainak (OPAC) többsége nem olyan vonzó és praktikus a felhasználóknak, mint amilyen például az Amazon vagy a Google keresője. Reális veszély, hogy még a könyvtárhasználók is inkább ezeket a keresőgépet részesítik előnyben az integrált könyvtári rendszerek (IKR) OPAC moduljai helyett, amikor információk után kutatnak. Az elmúlt években sok szó esett a szakmai fórumokon a katalógusok következő generációjáról (*next generation catalog* = NGC), vagyis olyanfajta intuitív felületekről, amelyek leválthatják a hagyományos OPAC-okat.

A témában eddig megjelent több száz publikáció alapvetően két csoportba sorolható: részben használhatósági kérdésekkel foglalkoznak, részben pedig a jelenleg létező katalógusokat és kutatóeszközöket (*discovery tools*) értékelik az NGC elvárások szempontjából. A használhatósági vizsgálatok alapján az emberek kedvelik azokat a funkciókat, amelyeket az újszerű keresőfelületek kínálnak, például a könyvek és a cikkek közötti egyidejű keresés lehetőségét, a cikkek teljes szövegéhez való gyors hozzáférést egy linkfeloldón keresztül, az évszám, a formátum vagy a témakör szerint tovább bontható találati listákat. Sőt az egyik teszten a *Summon* rendszer pontosabb eredményeket is produkált, mint a *Google Scholar*, annak ellenére, hogy előbbinél nem használhatók Boole-operátorok a keresőkérdés összeállításakor.

Azt viszont korábban még senki nem vizsgálta, hogy mennyire terjedt el az NGC jellegű rendszerek használata a felsőoktatási könyvtárakban az utóbbi években, és hogy mely szoftverek a legnépszerűbbek ebben a kategóriában? Ezért a szerzők 2009 szeptembere és 2010 júliusa közt lefolytattak egy felmérést [1]. Ennek során a Peterson-féle „Four-Year Colleges” nyilvántartásból véletlenszerűen kiválasztottak 260 észak-

amerikai könyvtárat (az USA és Kanada felsőoktatási könyvtárainak mintegy 10 százalékát), és megnézték, hogy a honlapjaikról elérhető 273 könyvtári keresőrendszer milyen mértékben mutat NGC-jegyeket. A szakirodalomból tizenkét ilyen jellemzőt gyűjtöttek ki és ezeket vetették össze az egyes rendszerek tényleges funkcióival: „egyablakos” keresés valamennyi elérhető adatforrásban, korszerű webfelület, gazdagabb metainformációk, facettás navigálás, gyorskereső minden oldalon és ugrópont a részletes keresőürlaphoz, kölcsönzési és példányadatokból számolt relevancia szerinti rendezés, gépelési hibák javításának „így értete?...” típusú felajánlása, javaslatok és kapcsolódó dokumentumok megjelenítése a naplófájlok adatai alapján, felhasználói hozzájárulások (címkézés és értékelés) lehetősége, RSS csatornák, közösségi oldalakkal való integráció, stabil linkek.

Az eredmények azt mutatták, hogy a könyvtárak egy része már elindult az újgenerációs katalógusok irányába. Igaz, akkor még csak 16 százalékuk épített be olyan kutatóeszközt a webes felületébe, amely az integrált rendszertől független réteggként biztosít keresési lehetőséget a katalógusban és esetleg más adatbázisokban is, míg 69 százalék volt azoknak az aránya, amelyeknél csak az IKR OPAC modulját használhatták a felhasználók. Ráadásul az előbbieket, vagyis a 16 százalékos csoport többsége is megtartotta a hagyományos OPAC-ot a honlapjáról elérhető szolgáltatásai között. Ezek a számok azt jelzik, hogy továbbra is szükségesnek ítélik a könyvtárak a „klasszikus” katalógust, akár azért, mert a felhasználók igénylik, akár mert a megszokott böngésző és keresési lehetőségek egy része hiányzik az újszerű keresőfelületekből. Az is kiderült, hogy nincs egyértelmű összefüggés az intézmények mérete, jellege, vagy az általuk nyújtott tudományos fokozatok szintje, illetve aközött, hogy milyen arányban kínálnak innovatív keresőeszközöket a könyvtárhasználóknak. Nyitott kérdés maradt viszont, hogy az NGC

elvárásokat az integrált rendszerek feljavított, „kozmetikázott” OPAC-jai, vagy a *discovery tool* kategóriába sorolható keresőrétegek teljesítik-e majd igazán?

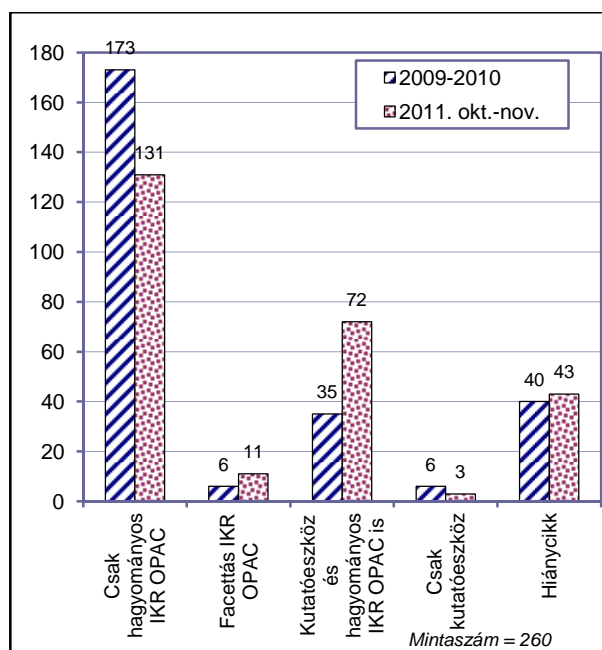
A 2009/2010-es kutatást közel két évvel később megismételték, hogy megnézzék, milyen trendek fedezhetők fel, hogyan változott a kínálat és funkcionalitás, milyen ütemben haladnak a könyvtárak katalógusai a generációváltás felé?

A megismételt kutatás ismertetése

A szerzők 2011 októberében és novemberében ugyanannak a 260 intézménynek a honlapját látogatták végig, és az ott talált keresőeszközöket három csoportba sorolták: klasszikus katalógus (vagyis az integrált könyvtári rendszer hagyományos OPAC modulja), facettás katalógus (az IKR továbbfejlesztett, már NGC jellemzőket is mutató modulja), és kutatóeszköz (az IKR-től függetlenül fejlesztett, NGC funkciókat nyújtó réteg). Utóbbi, tehát a *discovery tool* kategória még tovább osztható: olyan szoftverek, amelyek alapvetően csak egy új katalógusfelületként funkcionálnak (pl. a VuFind és az AquaBrowser) és azok, amelyek egyfajta metakeresőként több információforrást is lekérdeznek (pl. a Summon és az EBSCO Discovery Service). A kutatók összehasonlították ezeknek a csoportoknak az arányát a korábban kapott értékekkel, és megnézték azt is, hogy ahol OPAC-ot és kutatóeszközt is kínál a könyvtár, ott ezek hogyan jelennek meg a honlapon, és van-e átjárás egyikből a másikba? A 260-ból 43 könyvtárnak vagy nem volt honlapja, vagy volt, de nem lehetett keresőeszközt találni rajta, vagy pedig az abba való belépés jelszóhoz volt kötve és nem tudták más módon sem megállapítani a használt szoftver típusát.

Az összehasonlítás eredménye az 1. ábrán látható. A két évvel korábban talált 41 helyett 2011 őszére már 75 könyvtár vett fel kutatást segítő eszközt is az online szolgáltatásai közé, ami – figyelembe véve a 10 százaléknyi véletlenszerűen választott mintához tartozó hibahatárt is – azt jelenti, hogy az Egyesült Államok és Kanada egyetemi, illetve főiskolai könyvtáraiban 26-32% között lehet a *discovery tool* típusú szoftvereket alkalmazók aránya. Ám csak a mintába bekerült intézmények egy százaléka esetében támaszkodnak kizárólag erre a fajta eszközre (ráadásul ez az arány csökkent a korábban mérthez képest), a legtöbb helyen megtartották mellette a hagyományos katalógust is. Továbbfejlesztett, facettás képességű katalógust 4%-nál lehetett találni (ez a szám viszont megduplázódott két év alatt), míg az esetek valamivel több mint a felében csak klasszikus IKR OPAC felületen kereshetnek a felhasználók.

A facettás OPAC-kal rendelkező rendszereket (Koha, Evergreen, LS2 PAC, Polaris, Autographics) használó 11 könyvtár közül csupán háromnál lehetett a szokásos szempontok (pl. cím, szerző, téma, jelzet) szerint böngészni az indexeket. Ennek vagy az a magyarázata, hogy az adott rendszer nem képes ilyen funkciót biztosítani a könyvtárosok és a keresésben gyakorlott egyéb szakemberek számára, vagy pedig egyszerűen a változó keresési szokások jele. Érdemes volna megvizsgálni, hogy a facettás navigáció lehetősége valóban ki tudja-e váltani a böngészhető indexek iránti igényt? Az a tény, hogy a kizárólag csak kutatóeszközt biztosító könyvtárak száma megleződött, ellentmond annak a korábbi jóslatnak, amely szerint ezek a szoftverek kiszorítják az OPAC-ot. Úgy tűnik, hogy erre továbbra is szükségük van a megszokott stratégiát követő felhasználóknak a keresésekhez és böngészésekhez.

1. ábra Az OPAC-ok összehasonlításának eredménye

Azoknál a könyvtáraknál, amelyek mindkét fajta keresővel rendelkeznek, a honlapon szinte minden esetben a *discovery tool* volt előtérben – akár mint keresődoboz, akár mint link. Ahol viszont külön

aloldalra tették a keresési lehetőségeket, ott valamivel többször az OPAC került az első helyre. A kutatóeszközt kínáló 72 könyvtár közül öt esetben kétféleből is választhatnak a felhasználók (a hagyományos OPAC-on túl): az egyik a katalógust NGC funkciókkal egészíti ki, a másik pedig egy közös kereső több információforráshoz. Ami a szolgáltatások közötti átjárást illeti: a klasszikus katalógusok mintegy feléből mutatott link a kutatóeszközre, míg ellenkező irányban kevesebb mint egyharmad arányban volt hivatkozás az OPAC-ra. Jellemző az is, hogy néhány intézmény továbbra is a saját régi OPAC-ját használja elsődleges keresőként, annak ellenére, hogy egy konzorcium tagjaként NGU képességű rendszerhez is hozzáfér. Például a *School of the Art Institute of Chicago* könyvtára a *CARLI (Consortium of Academic and Research Libraries in Illinois)* együttműködés keretében üzemeltetett VuFind helyett a Voyager rendszere klasszikus OPAC-ját preferálja, mert az a könyvtárosok szerint jobban illeszkedik a helyi igényekhez.

Az eltérő platformokon megvalósított, különféle adatbázisokban egyidejű keresést biztosító, jellemzően egyesített indexállományokat használó webmétrű kutatóeszközök (*web-scale discovery tools*) elterjedése a legfontosabb fejlemény az elmúlt 1-2 évben. A cikk szerzői 46 újonnan beüzemelt kutatóeszközt találtak a vizsgált könyvtáraknál, ezek – gyakoriság szerint csökkenő sorrendben – a következők: Summon, WorldCat Local, EBSCO Discovery Service, Primo, VuFind, Mango, Encore és AquaBrowser. Megemlítendő még a nyílt forrású programkódot fejlesztő eXtensible Catalog (XC) projekt is, amely most ért tesztidőszakba. Bár a jelen kutatás során talált szoftverek közül az XC még hiányzott, a CARLI fontolgatja, hogy ezzel váltja fel a VuFind rendszert az I-Share nevű konzorciális katalógusánál.

A kutatóeszközzel rendelkező intézmények kétharmadánál találtak olyan alkalmazást, amellyel cikkek is kereshetők. De nem mindegyik könyvtár

használja ki ezt a lehetőséget, még akkor sem, ha van saját linkfeloldója. (Néhol pl. a WorldCat Local Quick Start verzióját használják, ami ugyan NGC funkciókkal egészíti ki a katalógust, de folyóiratcikkek nem kereshetők vele, ellentétben a WCL teljes értékű változatával. Vagy csak az Encore Discovery rendszert vették meg, a cikkszintű keresést biztosító Encore Synergy nélkül.)

Összefoglalásként kijelenthető, hogy a kutatást segítő eszközök nem váltják fel olyan gyorsan a klasszikus online katalógusokat, mint ahogy azt korábban sejteni lehetett. A régi OPAC-oknak vannak olyan fejlett keresési és böngészési funkciói, amelyeket az új eszközök nem, vagy nem teljesen tudnak helyettesíteni. A jövő kérdése, hogy megváltoznak-e a professzionális információkeresők szokásai és igényei, hogy elegendő lesz-e a facettás navigálás lehetősége az indexek böngészhetősége helyett, vagy hogy esetleg az újgenerációs eszközökbe is beépítik-e a készítőik a hagyományos katalógusok jelenleg hiányzó funkcióit? További kutatást igényelne az is, hogy ahol mindkét fajta keresőeszköz közül választhatnak a felhasználók, ott kik, mennyire és milyen jellegű keresésekhez használják inkább a klasszikus OPAC-ot, és melyik weboldalról vagy egyéb felületről lépnek át oda?

Hivatkozás

- [1] HOFMANN, M. A. – YANG, Q.S.: How next-gen R U: a review of academic OPACs in the United States and Canada. = *Computers in Libraries*, July/August, 2011. p. 26–29.

/HOFMANN, Melissa A. –YANG, Sharon Q.: „Discovering” what’s changed: a revisit of the OPACs of 260 academic libraries. = *Library Hi Tech*, 30. köt. 2. sz. 2012. p. 253–274./

(Drótos László)